ปัจจัยพยากรณ์คุณภาพชีวิตของเกษตรกรสูงอายุจากการผลิตลำไยนอกฤดู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน

Predictive Factors of Older farmer's Quality of Life in Off-season Longan Production, Ban Hong District, Lamphun Province

สามารถ ใจเตี้ย[2*]

Samart Jaitae[2*]

ศูนย์ความเป็นเลิศด้านนวัตกรรมสาธารณสุขศาสตร์และสิ่งแวดล้อมชุมชน

คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

Center of Excellence in Public Health Innovation and Community Environment,

Faculty of Science and Technology, Chiang Mai Rajabhat University

*Corresponding Author: Samart_jai@cmru.ac.th

ข้อมูลบทความ

ประวัติบทความ:

รับพิจารณา: 22 พฤศจิกายน 2564

แก้ไข: 7 ธันวาคม 2564

ตอบรับ: 13 ธันวาคม 2564

คำสำคัญ:

ปัจจัยพยากรณ์

คุณภาพชีวิต

เกษตรกรสูงอายุ

ลำไยนอกฤดู

บทคัดย่อ

การศึกษาแบบผสมผสานนี้มีวัตุประสงค์เพื่อศึกษาระดับคุณภาพชีวิต และพยากรณ์ปัจจัยที่มีอิทธิผลต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรสูงอายุจากการผลิตลำไยนอกฤดู กลุ่มตัวอย่างเป็นเกษตรกรสูงอายุ จำนวน 104 ราย และผู้มีส่วนได้เสียกับการผลิตลำไยนอกฤดู จำนวน 8 ราย ในพื้นที่อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน เครื่องมือเป็นแบบสอบถาม การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และการสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนา การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการศึกษา พบว่า เกษตรกรสูงอายุมีระดับคุณภาพชีวิตโดยรวมระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.60) โดยอายุ (Beta = .272, p = .009) และทัศนคติต่อการใช้สารชีวภาพทดแทนสารเคมีการเกษตรในการผลิตลำไยนอกฤดู (Beta = -.623, p = .000) พยากรณ์ระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรสูงอายุจากการผลิตลำไยนอกฤดูได้ร้อยละ 27.3 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ อย่างไรก็ตามการสร้างกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับการผลิตลำไยนอกฤดู และการสนับสนุนอาชีพเสริมอาจเป็นแนวทางในการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตเกษตรกรสูงอายุอย่างยั่งยืน

Article Info

Article History:

Received: 22 November 2021

Revised: 7 December 2021

Accepted: 13 December 2021

Keywords:

Predicting factors

Quality of life

Older farmer's

Off-season longan

Abstract

The purposes of mixed method research were to study the quality of life among older farmers and predicting factors affecting quality of life in off-season longan production. The sample of this research was composed of 104 older farmers and 8 interested people who live in Ban Hong district, Lamphun province. Data were collected by questionnaires, non - structured interview and focus group discussion. Data were analyzed by descriptive statistics, regression analysis and content analysis. The results indicated that the quality of life was in a high level (mean = 3.60). Factors including age (Beta = .272, p = .009) and attitude of biological substance application (Beta = -.623, p = .000). Total variances explaine was 27.3 %**.** The guideline an approach in enhancing the sustainable life quality development of older farmers in leaning activities development and should provide increase other occupations support.

1. บทนำ

ประชากรทั่วโลกกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะกลุ่มประเทศรายได้ต่ำและรายได้ปานกลาง ในประเทศไทยได้ก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุเต็มรูปแบบ (Aged Society) แล้วในปี พ.ศ. 2564 โดยมีการประมาณการว่ามีสัดส่วนผู้สูงอายุในช่วง 60 ปีขึ้นไปถึงร้อยละ 20 ของจำนวนประชากรทั้งหมดหรือไม่น้อยกว่า 13 ล้านคน การเข้าสู่สังคมสูงอายุนี้ได้ส่งผลต่อแรงงานภาคเกษตรของประเทศ มีรายงาน พบว่า สัดส่วนของแรงงานเกษตรที่มีอายุมากกว่า 60 ปี เพิ่มขึ้นจาก ร้อยละ 13 ในปี พ.ศ. 2546 เป็น ร้อยละ 19 ในปี พ.ศ. 2556 สูงกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศในปี พ.ศ. 2560 ที่ร้อยละ 14 ซึ่งสวนทางกับสัดส่วนของแรงงานอายุน้อย (15- 40 ปี) ที่ลดลงอย่างมากจาก ร้อยละ 48 เป็น ร้อยละ 32 ในช่วงเวลาเดียวกัน [1] เช่นเดียวกับจำนวนเกษตรกรในญี่ปุ่นลดลงเกือบครึ่งหนึ่งนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 2000 และสัดส่วนแรงงานเกษตรกร 2 ใน 3 ยังเป็นผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า 65 ปี [2] แรงงานสูงอายุเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นแรงงานนอกระบบอันเป็นแรงงานที่ไม่ได้รับการดูแลคุ้มครองสวัสดิการและการประกันสังคม ไม่มีอำนาจต่อรองตามกฎหมายแรงงาน ทำงานในภาคเกษตรมาเป็นเวลานานถึงแม้ราคาผลผลิตการเกษตรไม่แน่นอน ปรากฏการณ์เหล่านี้ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรสูงอายุทั้งด้านความเจ็บป่วยจากการทำงานที่ต้องเผชิญกับการใช้สารเคมีการเกษตรที่เพิ่มขึ้น ภาวะทางจิตที่เกิดจากหนี้สินที่กู้ยืมมาลงทุนในการทำการเกษตร สอดคล้องกับรายงานคุณภาพชีวิตเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2561 ที่พบว่า เกษตรกร 1 ใน 4 มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป ทั้งนี้เกษตรกรไม่พึงพอใจต่อปริมาณผลผลิตและรายได้จากการจำหน่ายผลผลิต การเข้าร่วมกิจกรรมชุมชน และภาวะสุขภาพของสมาชิกในครอบครัว[3] เช่นเดียวกับเกษตรกรสูงอายุที่ทำการปลูกยาสูบในเขตชนบทประเทศอินโดนีเซียที่ต้องเผชิญกับปัญหาคุณภาพชีวิตด้านร่างกายทั้งอาการไอ อาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ ซึ่งส่วนใหญ่เห็นว่าภาวะสุขภาพทางร่างกายลดลง คุณภาพชีวิตด้านจิตใจและสังคมเกษตรกรเห็นว่าค่าใช้จ่ายในการลงทุนปลูกยาสูบเพิ่มสูงขึ้น ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครัวเรือนลดลงโดยเฉพาะการดูแลเด็ก ส่วนคุณภาพชีวิตด้านสิ่งแวดล้อมเกี่ยวข้องกับความยากลำบากในการขนส่งใบยาสูบและปัญหาการจัดเก็บใบยาสูบที่บางช่วงเวลาเกิดกลิ่นเหม็นรบกวนในชุมชน [4] ทั้งนี้ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรสูงอายุมักจะเกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิต มีรายงานว่าเกษตรกรสูงอายุในกลุ่มประเทศรายได้ต่ำและรายได้ปานกลางไม่สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีการผลิตสมัยใหม่ และการเข้าถึงนโยบายความช่วยเหลือจากภาครัฐเกี่ยวกับการเพิ่มผลผลิตโดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรในชนบท [5] ในส่วนของประเทศไทยก็เช่นเดียวกันมีรายงานการศึกษา พบว่า หากครัวเรือนเกษตรมีรายได้จากการทำการเกษตรลดลง มีผู้พึ่งพิงในครัวเรือนเป็นจำนวนมาก หัวหน้าครัวเรือนมีการศึกษาต่ำกว่าภาคบังคับ และทำการปลูกข้าวหรือข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ จะมีผลทำให้ครัวเรือนเกษตรมีโอกาสที่จะยากจนเพิ่มขึ้น [6]

การผลิตลำไยนอกฤดูในพื้นที่จังหวัดลำพูน ปี พ.ศ. 2561 มีพื้นที่ผลิตลำไย นอกฤดู 87,053 ไร่ ผลผลิต 125,966 ตัน เมื่อเทียบปริมาณสัดส่วนผลผลิตลำไยในฤดูต่อลำไยนอกฤดู ปีการผลิต พ.ศ. 2561 มีสัดส่วน 49.23 ต่อ 50.17 ซึ่งจะเห็นได้ว่า ปริมาณลำไยในฤดูมีน้อยกว่าลำไยนอกฤดูถึงร้อยละ 0.34 (846 ตัน) ส่วนพื้นที่อำเภอบ้านโฮ่งมีพื้นที่ผลิตลำไยนอกฤดู 25,270 ไร่ ผลผลิต 36,288 ตัน ทั้งนี้เป็นผลมาจากนโยบายการส่งเสริมของภาครัฐที่ส่งเสริมให้เกษตรกรมีการผลิตลำไย นอกฤดูมากขึ้นเพื่อลดปริมาณผลผลิตลำไยในฤดูที่ผลผลิตล้นตลาด แต่การผลิตลำไยนอกฤดูต้องใช้ปัจจัยการผลิตทั้งสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช และปุ๋ยเคมีเพิ่มขึ้นอันเป็นการเพิ่มต้นทุนการผลิตของเกษตรกรที่ไม่สามารถคาดเดาได้ว่าผลผลิตที่ได้จะคุ้มค่ากับการลงทุนหรือไม่ [7] ในส่วนของการผลิตลำไยนอกฤดูอำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน ในรอบปีการผลิต 2562–2563 ก็เช่นเดียวกัน เกษตรกรกลุ่มนี้ได้เผชิญปัญหาทั้งด้านภัยพิบัติทางธรรมชาติจากการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศที่ทำให้เกิดภัยแล้งที่รุนแรงอันส่งผลต่อปริมาณและคุณภาพของผลผลิต รวมถึงผลกระทบจากนโยบายการส่งเสริมการผลิตลำไยนอกฤดูซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหาผลผลิตลำไยที่เก็บเกี่ยวพร้อมกันทำให้ส่งผลต่อราคาผลผลิตตกต่ำ ทั้งนี้เกษตรกรส่วนใหญ่จะตัดสินใจในส่วนของช่วงเวลาและวิธีการในการใส่สารโปรแตสเซียมคลอเรตจากประสบการณ์และการบอกเล่าของเกษตรกรด้วยกัน เกษตรกรบางรายโดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรสูงอายุเกิดความเครียดจากการขายผลผลิตที่ไม่ได้ราคาตามที่ต้องการเนื่องจากต้องชำระหนี้ธนาคาร และการเข้าถึงความช่วยเหลือจากภาครัฐที่มักจะล่าช้าไม่ทันสถานการณ์ [8] จากสภาพปัญหาดังกล่าวข้างต้นผลการศึกษาอาจจะนำไปสู่แนวนโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานด้านสาธารณสุข หน่วยงานด้านการเกษตร และชุมชนเพื่อการแก้ไขปัญหาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรสูงอายุจากการผลิตลำไยนอกฤดูได้อย่างเหมาะสมต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 ศึกษาระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรสูงอายุจากการผลิตลำไยนอกฤดู

2.2 พยากรณ์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรสูงอายุจากการผลิตลำไยนอกฤดู

3. วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยฉบับนี้ใช้กระบวนการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed methods) โดยใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณร่วมกับการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยดำเนินการเก็บข้อมูลระหว่างเดือนมีนาคม พ.ศ. 2563 – ตุลาคม พ.ศ. 2563 ประกอบด้วย ใช้รูปแบบการศึกษา เป็นการสำรวจแบบภาคตัดขวาง (Cross sectional survey) ตามขั้นตอน ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากร เป็นเกษตรกรสูงอายุที่ผลิตลำไยนอกฤดูในเขตอำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน ในรอบปีการผลิต พ.ศ. 2562-พ.ศ. 2563 กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีการคำนวณขนาดตัวอย่างจากสูตรคำนวณขนาดตัวอย่าง [9] ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 104 ราย หลังจากนั้นเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่ายโดยการจับฉลากแบบไม่กลับคืน

การคัดเลือกครัวเรือนเกษตรกรสูงอายุแต่ละหมู่บ้านมาศึกษาผู้วิจัยใช้ตารางสุ่ม (Random number table) ตามสัดส่วนของจำนวนหลังคาเรือนแต่ละหมู่บ้าน ส่วนการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการทำการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจงจากเกษตรกรสูงอายุ และเจ้าหน้าที่ด้านสาธารณสุข จำนวน 8 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แบ่งออกเป็น เครื่องมือเชิงปริมาณเป็นแบบสอบถาม ประกอบด้วยส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป เป็นข้อคำถามปลายปิดและปลายเปิดเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล และลักษณะการผลิตลำไยนอกฤดู และส่วนที่ 2 ระดับคุณภาพชีวิตเป็นข้อคำถามปลายปิดและปลายเปิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตด้านร่างกาย คุณภาพชีวิตด้านจิตใจ คุณภาพชีวิตด้านสังคม คุณภาพชีวิตด้านสิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตด้านจิตวิญญาณ ลักษณะแบบสอบถามเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ ตามแบบของ Likert scale แบบสอบถามแต่ละข้อมีคะแนนตั้งแต่ 1-5 คะแนน แปลผลค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 1.00-1.49 น้อยที่สุด 1.50-2.49 น้อย 2.50-3.49 ปานกลาง 3.50-4.49 มาก และ 4.50-5.00 มากที่สุด [10] แบบสอบถามทั้งชุดมีค่าความเที่ยงเท่ากับ 0.82 [11] และข้อคำถามปลายเปิดเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรสูงอายุ ส่วนเครื่องมือเชิงคุณภาพ เป็นประเด็นในสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และการสนทนากลุ่มครอบคลุมประเด็นคุณภาพชีวิตจากการผลิตลำไยนอกฤดู ปัญหาและความต้องการการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรสูงอายุ ใช้การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological triangulation) โดยการใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลจากการให้ข้อเสนอแนะของผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม วิธีการสังเกตควบคู่กับการซักถาม รวมถึงศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตเกษตรกร

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้เก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วย ผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยในพื้นที่ (อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และนักศึกษาหลักสูตรสาธารณสุขชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่) ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการอบรม ชี้แจงรายละเอียดของข้อคำถาม และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัย เพื่อให้มีความเข้าใจตรงกันเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการเก็บรวบรวมข้อมูล ข้อคำถาม และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล รวมถึงการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลไปในทางเดียวกัน

การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์โดยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบเส้นตรง (Multiple liner regression analysis) 2.ข้อมูลจากแบบสอบถามปลายเปิด และการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยการจำแนก และจัดระบบข้อมูล การสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย การเปรียบเทียบข้อมูลและการตีความข้อมูล โดยดัดแปลงขั้นตอนการวิเคราะห์เชิงปรากฏการณ์วิทยา [12]

4. ผลการวิจัย

ส่วนที่ 1 ปัจจัยส่วนบุคคลของเกษตรกรสูงอายุ และลักษณะการผลิตลำไยนอกฤดู พบว่า เกษตรกรสูงอายุส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 70.2 อายุระหว่าง 60 – 72 ปี (เฉลี่ย 64.77 ปี) ระดับการศึกษาประถมศึกษา ร้อยละ 94.2 เกษตรกรสูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนอย่างน้อย 1 ครั้งในปีที่ผ่านมา ร้อยละ 22.6 มีจำนวนแรงงานภาคเกษตรในครัวเรือน เฉลี่ย 4.04 คน รายได้จากการจำหน่ายผลผลิตลำไยนอกฤดูในปีการผลิต 2563 เฉลี่ย 17,350.00 บาท ส่วนลักษณะการผลิตลำไยนอกฤดูในปีการผลิต 2562-2563 พบว่า พันธุ์ลำไยที่เร่งการออกดอกเป็นพันธ์อีดอ ร้อยละ 75.90 มีพื้นที่ทางการเกษตรทั้งหมด เฉลี่ย 3.29 ไร่ มีพื้นที่ผลิตลำไยนอกฤดูในรอบปีการผลิต 2562-2563 เฉลี่ย 2.79 ไร่ พื้นที่เป็นพื้นที่นาเก่า ร้อยละ 80.2 ทำการผลิตลำไยนอกฤดู ปีละครั้ง ร้อยละ 89.70 และเกษตรกรสูงอายุ ร้อยละ 12.50 ไม่มีความรู้ในการผลิตลำไยนอกฤดู และมีทัศนคติต่อการใช้สารชีวภาพทดแทนสารเคมีการเกษตรในการผลิตลำไยนอกฤดูระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.74) เกษตรกรสูงอายุส่วนใหญ่จะใช้วิธีการพ่นสารโปรแตสเซียมครอเรททางใบลำไยมากกว่าการราดสารบริเวณโคนต้น หลังจากทำการเก็บเกี่ยว และพักฟื้นต้นลำไย บางส่วนจะจ้างแรงงานในหมู่บ้านมาพ่นสาร ราคาถังละ 200 - 300 บาท (ถัง 200 ลิตร) เกษตรกรที่มีพื้นที่การปลูกลำไยจำนวนมากจะทำการแบ่งพื้นที่เป็นส่วน ๆ เกษตรกรบางส่วนจะทิ้งต้นลำไยหลังจากการบังคับให้ออกดอกนอกฤดูแต่ไม่ประสบความสำเร็จในการเร่งการออกดอกทำให้ต้นลำไยบางส่วนไม่ได้รับการดูแล รักษา เมื่อถึงฤดูการออกดอกในช่วงเวลาปกติต้นลำไยเหล่านี้ไม่ออกดอก ในส่วนผลผลิตลำไยนอกฤดูในรอบการผลิต ปี 2562 ต่อเนื่องมาถึงต้นปีการผลิต 2563 ผลมีขนาดเล็กถึงแม้จะเป็นพวงขนาดใหญ่ และแตกเมื่อพร้อมจะเก็บเกี่ยว เกษตรกรสูงอายุจึงเผชิญการขาดทุนและบางส่วนทิ้งสวนลำไยที่ไม่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ ในส่วนของการเก็บเกี่ยวผลผลิตจะดำเนินการด้วยตนเอง ผลผลิตหลังจากเก็บจากต้นมาแล้วจะดำเนินการคัดเกรดและบรรจุในตระกร้าซึ่งจำหน่ายได้ราคาสูง หรือทำการเด็ดเป็นผลแล้วนำไปคัดเกรดที่ร้านรับซื้อซึ่งมีกระจายอยู่ทั่วไป การผลิตลำไยนอกฤดูในช่วงปีการผลิต 2562-2563 ยังประสบปัญหาภัยแล้งส่งผลให้ปริมาณน้ำเพื่อใช้ในการดูแลลำไยไม่เพียงพอโดยเฉพาะในช่วงที่ลำไยนอกฤดูกำลังติดผลใกล้จะเก็บเกี่ยวผลผลิต นอกจากนี้การดูแลต้นลำไยนอกฤดูยังมีปัจจัยด้านราคาผลผลิตลำไย และรายได้จากการจำหน่ายผลผลิตแต่ละครั้งเป็นปัจจัยกำหนด

ส่วนที่ 2 ระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรสูงอายุ พบว่า ระดับคุณภาพชีวิตโดยรวมระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.63) โดยระดับคุณภาพชีวิตด้านจิตใจและคุณภาพชีวิตด้านสังคมระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.33 และ 4.31 ตามลำดับ) คุณภาพชีวิตด้านจิตวิญญาณ คุณภาพชีวิตด้านร่างกาย และคุณภาพชีวิตด้านสิ่งแวดล้อมระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.53 3.09 และ 2.78 ตามลำดับ) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรสูงอายุจากการผลิตลำไยนอกฤดู

คุณภาพชีวิต	จำนวน (n = 316)		ระดับ
	ค่าเฉลี่ย	ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	
คุณภาพชีวิตด้านร่างกาย	3.09	0.38	ปานกลาง
คุณภาพชีวิตด้านจิตใจ	4.33	0.20	มาก
คุณภาพชีวิตด้านสังคม	4.31	0.19	มาก
คุณภาพชีวิตด้านสิ่งแวดล้อม	2.78	0.57	ปานกลาง
คุณภาพชีวิตด้านจิตวิญญาณ	3.53	0.30	มาก
คุณภาพชีวิตโดยรวมเฉลี่ย	**3.60**	**0.13**	**มาก**

การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการยังสรุปได้ว่า การผลิตลำไยนอกฤดูในปัจจุบันมีความเสี่ยงสูงต่อการขาดทุนทั้งจากการที่ไม่ประสบความสำเร็จในการเร่งการออกดอกโดยเฉพาะการเร่งการออกดอกในช่วงฤดูฝน (กรฎกาคม – สิงหาคม) ซึ่งเป็นช่วงที่ผลผลิตจะเก็บเกี่ยวได้ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ของปีถัดมาและเป็นช่วงตรุษจีนที่ตลาดมีความต้องการผลผลิตลำไยจำนวนมาก นอกจากนี้เกษตรกรสูงอายุยังให้ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาคุณภาพชีวิตที่ต้องเผชิญปัญหาความเจ็บป่วยที่เกิดจากการใช้แรงในการพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดแมลงศัตรูพืชที่ต้องใช้บ่อยครั้งตลอดระยะเวลาการแตกใบอ่อนถึงก่อนการเก็บเกี่ยวผลผลิต รวมถึงการขาดแคลนแรงงานในช่วงการเก็บเกี่ยวผลผลิตที่บางครั้งต้องขายผลผลิตแบบเหมาสวนในราคาที่ไม่พึงพอใจเนื่องจากไม่มีแรงงานมารับจ้าง

เกษตรกรสูงอายุท่านหนึ่ง กล่าวว่า “ช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมาการผลิตลำไยนอกฤดูต้องเสี่ยงดวงกับความไม่แน่นอนทั้งการออกดอกของลำไยและราคาผลผลิต การเก็บเกี่ยวผลผลิตขาดแคลนแรงงานทำให้ผลผลิตเสียหาย ขาดทุนจำนวนมาก” (สัมภาษณ์เกษตรกร เมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2563)

เกษตรกรสูงอายุอีกท่านกล่าวว่า “ พื้นที่การผลิตลำไยนอกฤดูของตนเองเป็นพื้นที่ลาดเชิงเขาต้นลำไยมีอายุมากแล้ว การดูแลและการเก็บเกี่ยวผลผลิตมีความยากลำบากถ้าเทียบกับสวนลำไยพื้นราบ บางครั้งเกิดอุบัติเหตุจากการลื่นล้ม การเกิดบาดแผลจากการตัดแต่งกิ่งลำไย และการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อหลังจากพ่นสารเคมี” (สัมภาษณ์เกษตรกร เมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2563)

เกษตรกรสูงอายุยังประสบปัญหาการขาดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเนื่องจากการผลิตลำไยนอกฤดูต้องใช้วลาในการดูแลมากกว่าลำไยในฤดูทำให้บางครั้งไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนได้ ทั้งนี้การเสริมสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมในการผลิตลำไยนอกฤดู รวมถึงการสร้างรายได้เสริมจากอาชีพในชุมชนที่สนองตอบความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกรสูงอายุอาจเป็นแนวทางการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนได้

ส่วนที่ 3 ปัจจัยพยากรณคุณภาพชีวิตของเกษตรกรสูงอายุจากการผลิตลำไยนอกฤดู การศึกษานี้ใช้รูปแบบสมการความสัมพันธ์ดังนี้ $y = a + b_1x_1 + b_2x_2 + b_3x_3 + \ldots\ldots + b_6x_6$ ทั้งนี้เมื่อนำตัวแปรส่วนบุคคลทั้ง 6 ตัวเข้าสมการแล้วคำนวณด้วยวิธี Stepwise ได้แก่

X_1 อายุเฉลี่ย (ปี)

X_2 รายได้จากการจำหน่ายผลผลิตลำไยในรอบการผลิตปี 2563 (บาท)

X_3 จำนวนแรงงานภาคเกษตรในครัวเรือน (คน)

X_4 จำนวนพื้นที่การเกษตรทั้งหมด (ไร่)

X_5 พื้นที่ผลิตลำไยนอกฤดูในรอบปีการผลิต 2562 - 2563

X_6 ทัศนคติต่อการใช้สารชีวภาพทดแทนสารเคมีการเกษตรในการผลิตลำไยนอกฤดู (ค่าเฉลี่ย)

ผลการวิเคราะห์ได้ค่า F เท่ากับ 18.969 *p*-value เท่ากับ 0.000 และเมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจเชิงพหุ (R^2) พบว่ามีค่าเท่ากับ 0.273 ซึ่งหมายความว่า ตัวแปรทั้งหมด 6 ตัวแปร อธิบายการเปลี่ยนแปลงของคุณภาพชีวิตเกษตรกรสูงอายุจากการผลิตลำไยนอกฤดูได้ร้อยละ 27.3 เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 พบว่า มีตัวแปร 2 ตัวแปร คือ X_1 อายุเฉลี่ย (ปี) และ X_6 ทัศนคติต่อการใช้สารชีวภาพทดแทนสารเคมีการเกษตรในการผลิตลำไยนอกฤดู (ค่าเฉลี่ย) มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรสูงอายุจากการผลิตลำไยนอกฤดูอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 (p – value = 0.009 และ 0.000 ตามลำดับ) ซึ่งเขียนเป็นสมการพยากรณ์ ได้ดังนี้

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ

Yi (คุณภาพชีวิตของเกษตรกรสูงอายุจากการผลิตลำไยนอกฤดู) = 3.914 + 0.007 (อายุเฉลี่ย) - 0.623 (ทัศนคติต่อการใช้สารชีวภาพทดแทนสารเคมีการเกษตรในการผลิตลำไยนอกฤดู)

จากสมการข้างต้นจะเห็นได้ว่า คุณภาพชีวิตของเกษตรกรสูงอายุจากการผลิตลำไยนอกฤดูจะเพิ่มขึ้น 0.007 หน่วยต่อการเพิ่มขึ้นของอายุเฉลี่ย 1 หน่วย และคุณภาพชีวิตของเกษตรกรสูงอายุจากการผลิตลำไยนอกฤดูจะเพิ่มขึ้น 0.623 หน่วยต่อการลดลงของทัศนคติต่อการใช้สารชีวภาพทดแทนสารเคมีการเกษตรในการผลิตลำไยนอกฤดู 1 หน่วย ดังนำเสนอในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ปัจจัยพยากรณ์คุณภาพชีวิตของเกษตรกรสูงอายุจากการผลิตลำไยนอกฤดูด้วยการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบเส้นตรง

ตัวแปรพยากรณ์	b	bata	t	*p* – value*
ค่าคงที่	3.914		26.903	.001
อายุ (ปี)	.007	.272	2.666	.009
ทัศนคติต่อการใช้สารชีวภาพทดแทนสารเคมีการเกษตรในการผลิตลำไยนอกฤดู (ค่าเฉลี่ย)	-.204	-.623	-6.096	.000
R^2 = 0.273 R square change= 0.051 SEE = 0.86 F = 18.969 *p* – value = 0.000				

* นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

5. สรุปผลการวิจัย

คุณภาพชีวิตโดยรวมของเกษตรกรสูงอายุจากการผลิตลำไยนอกฤดูระดับมาก อาจเป็นไปได้ว่า การผลิตลำไยนอกฤดูถึงแม้จะมีต้นทุนสูงและมีความเสี่ยงต่อการที่ลำไยไม่ออกดอกตามช่วงที่เกษตรกรต้องการ แต่เกษตรกรสูงอายุยังพึงพอใจต่อผลตอบแทนที่ได้จากกระบวนการผลิตลำไยนอกฤดู โดยเฉพาะรายได้จากการจำหน่ายผลผลิตลำไยที่สูงกว่าลำไยในฤดู สอดคล้องกับการศึกษาที่พบว่าคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุชาวไทยภูเขาส่วนใหญ่นั้นเกิดจากความพึงพอใจที่ได้รับการตอบสนองทางกาย และจิตใจที่ดีไปพร้อมกันด้วย [13] แต่อย่างไรก็ตามการผลิตลำไยนอกฤดูที่มีความซับซ้อนตั้งแต่การใช้สารเร่งการออกดอกที่เกษตรกรต้องทำการเตรียมต้นลำไยอย่างดี การดูแล รักษาระหว่างการออกดอกไปจนถึงการเก็บเกี่ยว รวมถึงการเก็บเกี่ยวผลผลิตที่อาจจะไม่ทันต่อสถานการณ์ราคาลำไยที่เพิ่มขึ้นได้ส่งผลต่อเกษตรกรสูงอายุที่ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนได้อย่างเหมาะสมอันเป็นเหตุให้เกษตรกรสูงอายุบางส่วนขาดการปฏิสัมพันธ์ในชุมชน นอกจากนี้เกษตรกรสูงอายุบางส่วนยังเผชิญกับความเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุในการปฏิบัตงานในสวน และความขัดแย้งในการใช้น้ำเพื่อการเกษตร ซึ่งปรากฏการณ์เหล่านี้ได้สะท้อนนัยสำคัญต่อปัญหาคุณภาพชีวิตและศักยภาพในการเรียนรู้เพื่อการแก้ไขปัญหาที่ถดถอยของเกษตรกรสูงอายุ สอดคล้องกับการศึกษาที่พบว่าแรงงานสูงอายุมักมีอัตราการเรียนรู้และใช้เทคโนโลยีต่ำกว่าเกษตรกรที่อายุน้อย แต่ในขณะเดียวกันแรงงานสูงอายุก็อาจมีประสบการณ์และสินทรัพย์มากกว่า [14]

คุณภาพชีวิตของเกษตรกรสูงอายุจากการผลิตลำไยนอกฤดูจะเพิ่มขึ้นต่อการเพิ่มขึ้นของอายุเฉลี่ยอาจเป็นไปได้ว่า เกษตรกรสูงอายุเมื่ออายุเพิ่มขึ้นอาจมีผลอย่างมากต่อการตัดสินใจและเรียนรู้ในกระบวนการทำการเกษตรอันสะท้อนถึงประสบการณ์ที่สั่งสมตั้งแต่เริ่มทำการเกษตร เมื่อเผชิญปัญหาการผลิตลำไยนอกฤดูก็อาจจะใช้ประสบการณ์เหล่านี้แก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ในวิถีการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ศึกษายังคงแบบแผนการดำรงชีวิตที่ให้ความเคารพต่อผู้สูงอายุ

ซึ่งเกษตรกรสูงอายุบางส่วนเป็นที่ปรึกษาให้กับเกษตรกรรุ่นใหม่อันส่งผลต่อการยอมรับและการให้คุณค่าต่อตนเอง ส่วนคุณภาพชีวิตของเกษตรกรสูงอายุจากการผลิตลำไยนอกฤดูจะเพิ่มขึ้นต่อการลดลงของทัศนคติต่อการใช้สารชีวภาพทดแทนสารเคมีการเกษตรในการผลิตลำไยนอกฤดู อาจเป็นไปได้ว่าการผลิตสารชีวภาพกระบวนการผลิตต้องใช้ระยะเวลานานส่งผลต่อการจัดการโดยเฉพาะสถานที่ซึ่งเกษตรกรสูงอายุบางส่วนยังไม่มีความพร้อมมากนัก เกษตรกรบางส่วนยังขาดความรู้เกี่ยวกับกระบวนการผลิตสารชีวภาพที่ถูกต้อง รวมถึงการใช้สารชีวภาพในการผลิตลำไยนอกฤดูยังไม่ตอบสนองผลผลิตที่มีคุณภาพทำให้เกษตรกรบางส่วนยังไม่เชื่อมั่นต่อผลลัพธ์ของสารชีวภาพที่จะทำให้ผลผลิตลำไยได้มาตรฐาน ซึ่งมีข้อแนะนำว่าควรสร้างแรงจูงใจและสร้างผู้นำชุมชนเพื่อส่งเสริมการใช้สารชีวภาพ ชี้แจงให้เห็นถึงประโยชน์ที่เกษตรกรและผู้บริโภคจะได้รับจากการใช้สารชีวภาพในการผลิตสินค้าเกษตร รวมถึงกระตุ้นให้เกษตรกรทราบถึงผลเสียของการใช้สารเคมีในการเกษตรและผลกระทบต่อสุขภาพในระยะยาวของ ตัวเกษตรกร ผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม อันจะก่อให้เกิดการลด ละ เลิก การใช้สารเคมีทางการเกษตร [15] ทั้งนี้อายุ ขนาดพื้นที่การเกษตร การได้รับข้อมูลข่าวสาร และความตระหนักผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม มีความสัมพันธ์กับขนาดพื้นที่การผลิตลำไยนอกฤดูของเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่อย่างมีนัยสำคัญทางสถิต และปัญหาอุปสรรคที่พบ ในการผลิตลำไยนอกฤดู คือ ราคาต่ำในช่วงฤดูฝน ไม่ได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ เกิดภัยแล้ง การถ่ายทอดความรู้เป็นการบรรยายเชิงวิชาการ มากกว่าการปฏิบัติให้เห็นจริง [16]

6. สรุปผลการวิจัย

คุณภาพชีวิตโดยรวมของเกษตรกรสูงอายุจากการผลิตลำไยนอกฤดูระดับมาก ทั้งนี้ปัจจัยอายุเฉลี่ย (ปี) รายได้จากการจำหน่ายผลผลิตลำไยในรอบการผลิตปี 2563 (บาท) จำนวนแรงงานภาคเกษตรในครัวเรือน (คน) จำนวนพื้นที่การเกษตรทั้งหมด (ไร่) พื้นที่ผลิตลำไยนอกฤดูในรอบปีการผลิต 2562 - 2563 และทัศนคติต่อการใช้สารชีวภาพทดแทนสารเคมีการเกษตรในการผลิตลำไยนอกฤดู (ค่าเฉลี่ย) ร่วมกันพยากรณ์การเปลี่ยนแปลงของคุณภาพชีวิตเกษตรกรสูงอายุจากการผลิตลำไยนอกฤดูได้ร้อยละ 27.3 โดยปัจจัยอายุเฉลี่ย และทัศนคติต่อการใช้สารชีวภาพทดแทนสารเคมีการเกษตรในการผลิตลำไยนอกฤดูพยากรณ์คุณภาพชีวิตของเกษตรกรสูงอายุจากการผลิตลำไยนอกฤดูอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 อย่างไรก็ตามด้วยวิถีการดำรงชีวิตที่ต้องดิ้นรนภายใต้การพัฒนาที่มุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจมากกว่าด้านสังคมและสุขภาพ ถึงแม้การผลิตลำไยนอกฤดูจะให้ผลตอบแทนมากกว่าลำไยในฤดู แต่บางช่วงเวลาเมื่อราคาผลผลิตทางการเกษตรราคาตกต่ำเกษตรกรสูงอายุอาจต้องเผชิญปัจจัยกำหนดคุณภาพชีวิตที่หลากหลายและซับซ้อนมากขึ้น

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

7.1.1 กระบวนการการผลิตลำไยนอกฤดูมีปัจจัยทั้งต้นทุน แรงงาน และความไม่แน่นอนของราคาผลผลิต ซึ่งปรากฏการณ์เหล่านี้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรสูงอายุ ทั้งนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงต้อเสรอมสร้างความรู้ และแสวงหาแนวทางการลดต้นทุนในการผลิตแต่ละรอบ

7.1.2 ปัจจัยพยากรณ์การเปลี่ยนแปลงของคุณภาพชีวิตเกษตรกรสูงอายุจากการผลิตลำไยนอกฤดู โดยเฉพาะทัศนคติต่อการใช้สารชีวภาพทดแทนสารเคมีการเกษตรในการผลิตลำไยนอกฤดูอาจเป็นการสะท้อนความต้องการของเกษตรกรในการแสวงหาแนวทางเพื่อลดต้นทุนและความเสี่ยงจากการใช้สารเคมี ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องพัฒนาและดำเนินกิจกรรมการใช้สารชีวภาพในการผลิตลำไยอย่างต่อเนื่อง

7.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

7.2.1 ศึกษาแนวทางการนำระบบเกษตรปลอดภัยมาปรับประยุกต์ใช้กับการผลิตลำไยนอกฤดู ที่ในปัจจุบันกระแสความต้องการอาหารปลอดภัยในพื้นที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องของภาคประชาชน ทั้งนี้อาจดำเนินการศึกษาในเชิงนโยบายการผลิตลำไยร่วมด้วย

7.2.2 พัฒนารูปแบบการเสริมสร้างคุรภาพชีวิตเกษตรกรสูงอายุจากฐานภูมิปัญญาพื้นบ้าน ทั้งตัวบุคคล สถานที่ และเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยการนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่สะดวกและสามารถเข้าถึงกลุ่มคนทุกกลุ่มอันจะส่งผลการสืบทอดองค์ความรู้มิให้สูญหาย

เอกสารอ้างอิง

[1] สถาบันวิจัยเศรษฐกิจป่วย อึ้งภากรณ์. สถานการณ์สูงวัยกับผลิตภาพและการทำเกษตรของครัวเรือนเกษตรไทย [อินเตอร์เนต]. 2562. [สืบค้นเมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2564] จาก https://www.pier.or.th/?abridged=สถานการณ์สูงวัยกับผลิต.

[2] ชัยรัตน์ นทีประสิทธิพร และมุจลินท์ ชัยชมภู. การเตรียมพร้อมตลาดแรงงานในสังคมสูงอายุ: บทเรียนจากประเทศญี่ปุ่นสู่ประเทศไทย.วารสารเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษา. ม.ค.- มิ.ย. 2561;9(2):98 -116.

[3] สำนักวิชาการและแผนงาน.คุณภาพชีวิตเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2561 [อินเตอร์เนต]. 2561. [สืบค้นเมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2564] จาก https://www.alro.go.th/alro_th/download/article/article_20180918092927.pdf.

[4] Susanto, T. and Widayati, N. Quality of life of elderly tobacco farmers in the perspective of agricultural nursing: a qualitative study. Health Education, 2020;120(1):73 – 85.

[5] Help Age International. The ageing of rural populations: evidence on older farmers in low and Middle income countries. London WC1A 9GB: UK. 2014.

[6] สุพิชชา โชติกำจร และฐากูร อนุสรณ์พาณิชกุล.ภาวะความยากจนและคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์. วารสารราชภัฏเพชรบูรณ์สาร. ม.ค.- มิ.ย. 2562;21(1);87 – 93.

[7] สำนักงานเกษตรจังหวัดลำพูน. สถานการณ์การผลิตลำไยจังหวัดลำพูน ปี 2561. [อินเตอร์เนต].2561. [สืบค้นเมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2564] จาก http://www.lamphun.doae.go.th/

[8] สามารถ ใจเตี้ย. การผลิตลำไยนอกฤดูของเกษตรกร อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน. วารสารวิทยาการจัดการวไลอลงกรณ์ ปริทัศน์, ม.ค. – เม.ย. 2564;2(1):35 – 44.

[9] Daniel, W.W**.** Biostatistics: basic concepts and methodology for The health sciences (9 th ed.). New York: John Wiley & Sons. 2010.

[10] Joshi, A., Kale, S., Chandel, S. and Pal, D.K. Likert Scale: explored and explained. British Journal of Applied Science & Technology.2015;7(4):396-403.

[11] Cronbach, L.J. Coefficient alpha and the internal structure of tests. Psychometrika. 1951;16: 297-334.

[12] Matthew, B.M., Michael, A.H. and Johnny, S. Qualitative data analysis: a methods sourcebook (3 nd ed). Arizona: SAGE Publications, Inc. 2014.

[13] ทิพวรรณ ดวงปัญญา. คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุตามสภาวะเศรษฐกิจพอเพียงของครอบครัวเกษตรกรในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง. ในรายงานการประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 44. 2549.562-572.

[14] Jonathan, R., Monchai, P., Buapun, P., Albert, S.and Mattara, S. (2019): Who will tend the farm ? Interrogating the ageing Asian farmer. The Journal of Peasant Studies, 2019;DOI: 10.1080/03066150.2019.1572605.

[15] พันทิพย์ อินทฤทธิ์ และ สรัญญา ถี่ป้อม. ปัจจัยพยากรณ์พฤติกรรมการใช้สารชีวภาพของเกษตรกรในตำบลกกแรต อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย. วารสารควบคุมโรค. ก.ค.-ก.ย. 2564;47(2):323-332.

[16] คณาธิป คำวัง และวรทัศน์ อินทรัคคัมพร. (2553). ปัจจัยที่มีผลต่อการผลิตลำไยนอกฤดูของเกษตรกรจังหวัดเชียงใหม่.วารสารเกษตร พ.ย. 2553;26(ฉบับพิเศษ):155-162.